



GÖTEBORGS UNIVERSITET

Institutionen för mat, hälsa och miljö

Gymnasieelevers uppfattningar om hållbara måltider

**Paulin Arildsson
Sara Martinsson**

Kandidatuppsats

Kostekonomprogrammet med inriktning ledarskap, 180 hp

Handledare: Kerstin Bergström

Examinator: Monica Petersson

Datum: Maj, 2010



GÖTEBORGS UNIVERSITET

Institutionen för mat, hälsa och miljö MHM
Box 320, SE 405 30 Göteborg

Titel: Gymnasieelevers uppfattningar om hållbara måltider
Författare: Paulin Arildsson och Sara Martinsson
Typ av arbete: Kandidatuppsats, 15 hp
Handledare: Kerstin Bergström
Examinator: Monica Petersson
Program: Kostekonomprogrammet med inriktning ledarskap, 180 hp
Antal sidor: 30
Datum: Maj, 2010

Nyckelord: Ekologi, konsumtion, skolrestaurang, gymnasieelever, uppfattningar

Sammanfattning

Regeringens mål för ekologisk konsumtion inom den offentliga sektorn har avsett en inriktning mot 25 procent ekologiska livsmedel fram till innevarande år 2010. En handlingsplan för hållbar konsumtion - "Bilen, Biffen, Bostaden" ligger som bakgrund till denna inriktning. Handlingsplanen vill förmedla att samverkan mellan politiker och medborgare måste bli bättre. Ekologiska produkter är ett medel för att uppnå Sveriges miljökvalitetsmål. Med hjälp av den offentliga sektorn ökar efterfrågan. Med hjälp av olika miljöprojekt hoppas man kunna få elever på skolor till att tänka på miljöfrågor och svinn samt öka efterfrågan på ekologiska livsmedel.

Syftet med denna uppsats var att undersöka hur gymnasieelever uppfattar miljösatserna i deras skolrestaurang och om skolrestaurangen bidrar med kunskap och inspiration till att agera miljömedvetet. Frågor som försökts besvarats är: Vad innebär ekologi, närodlat och säsongsanpassat för eleverna? Hur miljövänlig uppfattar eleverna just sin skolrestaurang, liksom den mat som serveras? Hur uppfattar eleverna att skolmåltiden påverkar miljön? Vad inspirerar eleverna till att ha ett miljövänligt förhållningssätt? Undersökningen är en empirisk studie där intervjuer i fokusgrupp har varit författarnas metod. Det ordnades fem grupper med fem respondenter i varje.

Kunskaperna kring hållbar utveckling brister. Trots att elever har en viss relevant kunskap slänger de inte mindre mat. Kunskaperna måste bli bättre och kräver tydligare och fler handlingsalternativ till att agera miljömedvetet i skolans restaurang för att tjäna en helhetsförståelse och bidra till att eleverna kan korrigera sitt verkliga beteende. Genom att låta eleverna själva erfara miljöproblemet och söka lösningar, kan engagemang för miljön uppstå.

Borttaget: ¶

Innehållsförteckning

Förord	2
1. Inledning.....	3
2. Bakgrund	4
2.1. Människan, eleven och den globala miljön	4
2.2. Ekologisk grundsyn, lantbruk och definition hållbar utveckling	6
2.3. Ekologisk produktion och konsumtion	6
2.4. Bilen, Biffen, Bostaden – Hållbara laster, smartare konsumtion	7
2.5. Miljösmarta matval	7
2.6. Miljöarbetets förutsättningar med ett nedifrånperspektiv	8
2.7. Agenda 21 - Think global – act local	8
2.8. Malmös skolmåltider	9
2.9. Projekt - Hållbar kompetens i Göteborg	9
2.10. Måltid Göteborg	10
2.11. Kampanj ”matRätt” om svinn	11
2.12. Restaurang Animalens miljöåtgärder	11
2.13. Källkritik	12
2.14. Problemområdet	12
3. Syfte	14
3.1. Frågeställningar	14
4. Metod	16
4.1. Kvalitativa metoder och fokusgrupper	16
4.2. Urval/respondenterna	16
4.3. Genomförande	16
4.4. Etiska reflektioner	17
4.5. Bortfall	17
4.6. Utformning av intervjufrågor samt intervjuunderlag (Se bilaga)	17
4.7. Bearbetning och analys av fokusgruppsdiskussion.....	17
5. Resultat.....	18
5.1 Miljöbeskrivning	18
5.2. Respondenternas om ekologi, närodlat och säsongsanpassat	18
5.3. Respondenterna om huruvida maten som serveras är miljövänlig.....	18
5.4. Respondenterna om miljöinformation i matsalen och vad som kan inspirera dem ..	19
6. Diskussion	20
6.1. Metoddiskussion.....	20
6.2. Resultatdiskussion.....	21
6.2.1. Respondenterna om ekologi, närodlat och säsongsanpassat	21
6.2.2. Respondenterna om huruvida maten som serveras är miljövänlig.....	22
6.2.3. Respondenterna om miljöinformation och inspiration.....	22
6.3. Förslag till framtida forskning.....	25
7. Slutsats	26
8. Referenser.....	28

Bilaga

|

Förord

Först vill vi passa på att tacka alla som gjort det möjligt att genomföra denna uppsats. Ett stort tack till våra respondenter i fokusgrupperna som både visat stort intresse och tagit sig tid.

Utan er hade denna uppsats varit omöjlig att utföra. Tack även till Bonny Wotrenius, kostansvarig för Burgården, Animalen, för din insats som gav oss många tankar kring ämnet.

Vi är nöjda med att vi har varit två författare till denna uppsats, vilket har varit en stor fördel då vi tillsammans löst svårigheter under arbetes gång. Vid vissa tillfällen har det likväl varit svårt att lösa vissa problem och då tar vi tillfället i akt att tacka vår handledare, Kerstin Bergstöm, Universitetslektor med inriktning kostekonomi och hållbar utveckling, för alla goda tips och råd under vägen.

Vi sätter vår tillit till att läsaren finner temat intresseväckande, då vi själva anser att det har varit informativt och berikande att skriva uppsatsen.

Göteborg, maj 2010

Paulin Arildsson & Sara Martinsson

1. Inledning

Regeringens mål för ekologisk konsumtion inom den offentliga sektorn har avsett en inriktning mot 25 procent certifierade ekologiska livsmedel fram till nuvarande år 2010 (Regeringskansliet, 2006). Slutbetänkandet av utredningen om en handlingsplan för hållbar konsumtion för hushållen - "Bilen, Biffen, Bostaden" ligger som bakgrund till denna inriktning och är från maj 2005 (SOU, 2005). "Bilen, Biffen, Bostaden" vill förmedla att samverkan mellan politiker och medborgare måste bli bättre liksom att alla delar i kedjan från jordbruket till handeln måste gå mot samma mål (SOU, 2005). Ekonomiska och sociala dimensioner är utgångspunkterna för allt miljöarbete och härstammar från Agenda 21 som är Förenta Nationernas globala handlingsprogram för jordens hållbara utveckling från 1992 (UN, 2009). Dessa utgångspunkter ska färga allt miljöarbete från internationell nivå till nationell och ända ner till lokal nivå i alla länder (UN, 2009).

För att Sverige ska kunna nå upp till de nationella miljö kvalitetsmålen, exempelvis "En giftfri miljö" menar regeringen (2006) att ekologiska produkter är ett starkt medel i arbetet för att nå dessa miljö kvalitetsmål, liksom att skapa ett uthålligt jordbruk. Som det är nu behöver den certifierade ekologiska produktionen produktionsstöd, för det finns obalanser i efterfrågan vilket leder till obalanser i utbudet (Regeringskansliet, 2006). Med hjälp av att den offentliga sektorn försöker öka sin konsumtion av certifierade ekologiska livsmedel, bedömer regeringen (2006) kunna bidra till att stimulera en positiv marknadsutveckling. Genom att man bidrar med stora volymer livsmedel som i sin tur kan ge konkurrenskraftiga priser, som i slutändan ger fördelar för konsumenterna.

Författarna till denna uppsats har alltid haft ett intresse för ekologi och hållbar utveckling. En anledning till varför respondenterna blev gymnasieelever är för att författarna vill se om dessa, som snart kommer att flytta hemifrån har kunskaper kring hållbar utveckling och om de känner sig inspirerade till fortsatt personligt ansvarstagande. Författarna anser att man måste angripa problemet med efterfrågan på ekologiska produkter utifrån barn och ungdomar. Det blir viktigt att utgå från deras sätt att inspireras till att agera ansvarsfullt gentemot miljön. Därmed mot sig själva och andra, nu och i framtiden.

2. Bakgrund

Bakgrunden börjar med ett viktigt avsnitt som behandlar vad som kan vara bakomliggande orsaker till hur och varför människan, med fokus på eleven ställer sig inför miljöengagemang och handling. Sedan fortsätter författarna med att definiera kort kring begreppet ekologisk grundsyn, som är ett övergripande begrepp över hur man genom denna syn anser att saker och ting är ordnade i naturen. Följt av definitionen på hållbar utveckling som är ett återkommande begrepp i många sammanhang. Begreppen ekologisk odling, ekologiskt jordbruk och ekologisk djurhushållning presenteras i sin korthet. I avsnittet om ekologisk produktion och konsumtion går författarna något djupare in på varför det är viktigt med en efterfrågan på ekologiska produkter, vilket ska påvisa vikten av att lära den unga individen kring hållbar utveckling som slutligen ska påverka efterfrågan. Avsnittet går även in på varför regeringen satt upp den 25 procentiga inriktningen för ekologiska livsmedel inom den offentliga sektorn i detta samband. Nästkommande avsnitt kommer in på var vi befinner oss nu med konsumentens attityder inför ekologiska produkter, sett utifrån den privata sidan. Bakgrunden utgörs också av texter baserade på olika projekt inom miljöområdet samt regeringens inriktning. Författarna utgår från att miljökommunikationen mellan aktörer även ska ta hänsyn till ett perspektiv nedifrån och låta alla aktörer kommunicera om miljöproblemen, samt vara involverade i besluten.

2.1. Människan, eleven och den globala miljön

Hållbar utveckling behandlar i stora drag ekologisk hållbarhet, ekonomisk och social utveckling. Dessa tre dimensioner är starkt sammankopplade och måste ses som en helhet för att ett hållbart samhälle ska kunna skapas (UN, 2009). Människans engagemang kan sägas grunda sig på vad denna känner empati för. Om skolelever överhuvudtaget ska kunna engagera sig i miljöundervisningen krävs det att det finns en relation till natur och människor. I och med urbaniseringen har den naturliga relationen mellan människan och naturen rubbats (Åbacka, 2008). Åbacka (2008) menar på så vis att denna relation inte alltid är självklar, utan individens kunskaper om natur som ändlig resurs har blivit teoretisk kunskap som måste läras via utbildning.

Trots att människor i många fall har kunskap om hur en ren miljö är att eftersträva för ett välmående liv så går man ofta emot denna vetskap. Detta beteende kan botten i ett egoistiska tankesätt, där man enbart agerar om man kan se fördelar för sin egen del (Åbacka, 2008). Enligt Åbacka (2008) är det möjligt att elever hellre engagerar sig för globala miljöfrågor än för lokala. På så sätt kan individen befria sig från sitt personliga ansvar där han eller hon kan bidra till handlingar som gynnar miljön.

En del av svaret till bristen på engagemang anser Åbacka (2008) ligga i en passivitet som beror på okunskap. Hallgren och Ljung (2005) skriver att det är svårt att producera bra information som behandlar miljöproblemen. Detta beroende på att de är komplexa och ofta är enbart vissa delar tagna ur sammanhanget när det egentligen hade tjänat allmänheten bättre med en helhetsförståelse. Åbacka (2008) skriver att man måste få in både kunskap kring den naturvetenskapliga och den samhällsvetenskapliga basen i undervisning. Vi måste skaffa oss förståelse för hur vi påverkar miljön genom att ha miljökunskaper inom samtliga områden för att kunna förstå helheten, komplexiteten och sambanden med vår egen miljöpåverkan. 1977 anordnades det en internationell konferens om miljöundervisningen (Skolverket, 2003). Enligt Tblisiddeklarationen under denna konferens, ska miljöundervisningen vara tvärvetenskaplig och ingå i skolans samtliga ämnen med en inriktning mot individens delaktighet och ansvar i samhället (Skolverket, 2003). Innehållet från Tblisiddeklarationen står ännu mer i centrum i det nyare globala samarbetet Agenda 21 (SOU, 2004:104). Året efter Rio-konferensen 1993

tillsatte Unesco en internationell kommission om utbildningen i framtiden enligt några följande strukturerade grundvalar: "1. Lära för att veta, 2. Lära för att göra, 3. Lära för att vara och 4. Lära för att leva tillsammans" (SOU, 2004:104, s. 40). Kunskapen som vi får kan påverka oss på ett känslomässigt plan som därmed också kan förändra våra värderingar (Åbacka, 2008). Åbacka (2008) syftar även på att svårigheter inte ligger i huruvida det finns kunskap, snarare problematiken kring vilken kunskap som är nödvändig med tanke på miljöengagemanget.

Bristande miljöengagemang kan även härstamma i att individen inte uppfattar miljöproblemen, att vi som lever nu har blivit så pass distanserade och bara kan uppfatta en liten del (Åbacka, 2008). Den här distansen från problemen bevisas nästan bara genom vad experter och forskningsresultat säger, på så vis kommer problemen för långt ifrån oss menar Åbacka (2008). Problemet finns här i, att skapa en koppling mellan vad som bevisas av vetenskapen och handlingar vi gör i vardagslivet. Ett bristande miljöintresse går kanske även att finna i att människan känner ett hinder i att handla på grund av att det saknas bra möjligheter för att göra detta och förverkliga olika mål som satts upp för att utveckla ett hållbart samhälle. Konkreta handlingsalternativ, på både samhälls och individnivå är nödvändiga för att inte ingjuta missmod och passivitet hos människor. Träning i goda vanor i skolan, alltså där man försöker förändra beteende har inte samma effekt enligt Åbacka (2008) som när miljöundervisningen syftar till handlingskompetens, det vill säga till att eleverna själva får bestämma och lära sig ta ansvar. Genom att låta eleverna själva få kunskap om miljöproblemet och själva söka lösningar, kan engagemang och ansvarskänsla för miljön uppstå. Åbacka (2008) påpekar också att det utöver kunskap och möjlighet till att agera krävs egen fri vilja. Handlingar styrs trots allt av viljan men mycket av våra handlingar upprepas så pass ofta att vi inte värderar varje konsekvens av vårt beteende eller funderar runt alla möjliga alternativa handlingar.

De värden en människa företräder är ofta ett resultat av en mycket lång socialisationsprocess. Barn och unga är mitt inne i denna socialisationsprocess där föräldrar, skola och medier utgör de viktigaste informationskällorna gällande miljöproblem. Människans livsstil och vanor grundläggs alltså ofta i tidig ålder. Detta är grundat i socialt förankrade värderingar och kulturella förhållanden och påverkar även den uppvuxne människan. Människan gör även gärna som andra människor gör eller som hon tror sig gör. Viktiga värderingar kan till och med få ge vika vid en situation där andra agerar annorlunda. En människa som inte riktigt vet vad som är rätt och fel letar i andras handlingssätt efter ledtrådar (Åbacka, 2008).

2003 genomfördes en nationell utvärdering av grundskolan i Sverige med rubriken: Geografiämnet och förståelsen för hållbar utveckling. Två tredjedelar av eleverna (67 %) menar att de inte läst eller endast läst litet om hållbar utveckling de senaste tre åren. I sin tur ansåg två tredjedelar (66 %) av SO-lärarna att de inte nått miljömålen i undervisningen. En orsak till SO-lärares uppfattning kan visserligen grundas på att miljöundervisningen är spridd på flera ämnen menar Skolverket (2003).

Framgångsrik utbildning bygger på kunskaper om hur människor lär sig. När dessa kunskaper används stödjer utbildning lärande. Statens Offentliga Utredningar, SOU (2004:104) preciserar utmärkande drag i lärande bland ungdomar och vuxna som att dessa reflekterar över sitt eget tänkande, hämtar information från alla möjliga håll och kan se mönster och avvikelser samtidigt som helheten är i centrum. Framförallt kan ungdomar och vuxna resonera kritiskt och ifrågasätta, där utmärkande drag är att ungdomar och vuxna reflekterar runt sina erfarenheter och kan om så vill korrigera sitt beteende (SOU, 2004:104).

2.2. Ekologisk grundsyn, lantbruk och definition hållbar utveckling

Begreppet ekologisk grundsyn innebär att allt hänger ihop, en förändring någonstans påverkar och kan ge oväntade följder. Enligt den ekologiska grundsynen, så är cykliska system i längden det enda uthålliga. Naturen är redan inbördes anpassat och människan kan inte förbättra naturen (NE, 2010b). FN:s så kallade Brundtlandkommission definierar hållbar utveckling på följande sätt "Hållbar utveckling är en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov" (SOU, 2005, s. 12).

Ekologisk odling i sin tur innebär en alternativ odling till konventionellt odlade produkter utan användning av konstgödsel eller kemiska bekämpningsmedel (NE, 2010a). Ekologiskt jordbruk innebär odling och djurhållning där man strävar efter att samverka med naturen, man strävar efter att ta hand om sina resurser liksom att i största mån klara sig på egen hand. Exempel på självhushållning är att man försöker utnyttja växtnäring och foder utifrån platsen som man befinner sig på (Regeringskansliet, 2006). På så vis använder man sig av förnyelsebara resurser som kan ses som cykliska system i den ekologiska grundsynen (NE, 2010b). Inom den ekologiska djurhållningen anpassas mängden djur till gårdens förmåga att producera foder. Man prioriterar frågor gällande djuren och ser till att dessa i större mån kan agera utifrån deras naturliga beteende (Regeringskansliet, 2006).

2.3. Ekologisk produktion och konsumtion

Ekologisk produktion som är certifierad marknadsförs i butiker som "ekologisk". Denna produktion kräver efterfrågan och därför vill man enligt regeringen (2006) få konsumenter att använda ekologiska produkter i den mån det är möjligt. Nu finns det föränderliga obalanser i utbud och efterfrågan vilket bland annat kan medföra bristande volymer av produkter som efterfrågas. Efterfrågan på ekologiska livsmedel är ett medel i arbetet mot att nå de nationella miljö kvalitetsmålen, exempelvis "Ett rikt odlingslandskap" och en "Giftfri miljö". Utöver nämnda fördelar framhåller regeringen (2006) att den ekologiska produktionen också är en insats i att skapa ett uthålligt jordbruk. Efterfrågan skulle även kunna komma att medföra att man kan bedriva den ekologiska produktionen utan permanenta produktionsstöd (Regeringskansliet, 2006).

Genom att sätta press på att den ekologiska konsumtionen ska öka inom den offentliga sektorn tror sig regeringen att man ska kunna bidra till att stimulera marknadsutvecklingen positivt. Detta för att öka trovärdigheten för statens arbete med att skapa en hållbar produktion och förändra samhället mot ett hållbarare konsumtionsmönster (SOU, 2005). Göteborgs stadsdelsförvaltningars inköp av ekologisk mat till skolor och äldreboenden har under de senaste sju åren ökat från 0,2 till 14,5 procent av de totala matinköpen. Alla stadsdelar i Göteborg försöker att i så stor mån som möjligt köpa in ekologiska livsmedel och framförallt köper många enheter in ekologisk mjölk, då den totala är cirka 80 procent ekologisk (Atlestam, 2010). Genom att öka efterfrågan från offentliga sektorn kan det bidra till stora volymer ekologiska livsmedel som i sin tur bidrar med konkurrenskraftiga priser vilket kommer alla konsumenter till fördel (SOU, 2005). Stadsdelsnämnden Tynnered har stått för en stor ökning av ekologiska produkter det senaste året och Karin Alsén som är utvecklingssamordnare anser att en bakomliggande orsak ligger i deras arbete att successivt miljödiplomera alla verksamheter. Hon anser vidare att det även kan bero på att de arbetar strukturerat och ser till att involvera och engagera alla i miljöarbetet, men att det måste ske tillsammans med politiskt stöd (Atlestam, 2010).

En studie gjord kring konsumenters uppfattningar på ekologiskt odlade produkter i kontrast till genmodifierade produkter visar att en majoritet av konsumenterna hade en positiv attityd

gentemot att köpa ekologisk odlad mat, fast fåtalet rapporterades inhandla ekologisk odlad mat regelbundet (Magnusson, 2004). Den mest förekommande övertygelsen om ekologisk mat var att den ansågs som dyrare och hälsosammare (Magnusson, 2004). Denna syn matchar med studier som säger att konsumenterna förknippar ekologiska livsmedel främst med att de är dyrare, men att de även uppfattas som nyttigare jämfört med konventionellt producerade produkter (Avola et al., 2000). Regeringen (2006) skriver liksom Avola et al., (2000) att konsumenternas attityder till ekologisk produktion skiljer sig från faktiska köpvanor. Enligt Avola et al., (2000) värderar konsumenterna egenskaper som god smak, hållbarhet och nytthet framför egenskapen att den just är ekologisk. Regeringen (2006) bedömer dock att det finns potential för en fortsatt positiv utveckling av marknaden då konsumenter verkar ha en positiv bild av det. För att kunna utnyttja inställningen gäller det att fortsätta utöka produktionsutbudet samt fortsätta marknadsföra effektivt (Regeringskansliet, 2006). Regeringen (2006) anser att huvudansvaret ligger på marknadsens alla aktörer.

2.4. Bilen, Biffen, Bostaden – Hållbara laster, smartare konsumtion

Regeringens mål för ekologisk konsumtion inom den offentliga sektorn har avsett en inriktning mot 25 procent ekologiska livsmedel fram till nuvarande år 2010. Bakgrunden till denna inriktning har kommit från det att Jordbruksverket i slutet av 2004 lämnade sitt förslag: Mål för ekologisk produktion 2010 (2004:19) (Regeringskansliet, 2006). I maj 2005 kom till slut slutbetänkandet "Bilen, Biffen, Bostaden, Hållbara laster – smartare konsumtion" (SOU 2005:51).

"Bilen, biffen, bostaden" handlar om hur hushållens konsumtion kan bli mer genomtänkt. Att konsumera enligt ett hållbarare sätt är även tänkt att gynna plånboken och hälsan. "Bilen, Biffen, Bostaden" innehåller en rad olika förbättringsförslag alltifrån energi till design där ekonomi och ekologi ska gå hand i hand. I slutbetänkandet uttrycker man oron över hur utvecklingen i många fall är helt orimlig då dagens samlade produktion och konsumtion beräknas överstiga jordens långsiktiga ekologiska bärkraft med cirka 25 procent (SOU, 2005). Slutbetänkandet (SOU, 2005) menar att samverkan mellan politiker och medborgare måste bli bättre. Man måste även lägga vikt på att satsa på teknik och använda resurserna effektivt där samtidigt etiken är i centrum för att förändra vårt vardagsbeteende. Alla delar i kedjan från jordbruket till handeln måste gå mot samma mål (SOU, 2005).

2.5. Miljösmarta matval

För att bidra till en bättre miljö finns det ett informations- och utbildningsmaterial framtaget för att visa hur man kan äta miljövänligt. Djurhänsynen blir större och den globala rättvisan ökar. Ät S.M.A.R.T. vänder sig till alla och används som utbildningsmaterial vid utbildning av kökspersonal. Här ges förslag på hur man kan äta för att både kroppen och miljön ska må bra. Maten påverkar miljön på många sätt, när den odlas eller produceras, vid förädling av maten, när den forslas till och från affären och när den tillagas. Ät S.M.A.R.T. bygger på de svenska näringsrekommendationerna i kombination med de svenska miljömålen (Dahlin, Lindeskog, 2008). Livsmedelsverket (2009) rekommenderar följande;

- Ät gärna kött, men minska på mängden. Pröva att byta ut en eller ett par rätter av nöt, lamm, gris eller kyckling i veckan mot vegetariska rätter eller minska på köttportionerna.
- Välj fisk som är fiskad eller odlad på ett hållbart sätt, till exempel miljömärkt fisk som MSC eller Krav .
- Välj frukt och grönt efter säsong och gärna grova, tåliga grönsaker som rotfrukter, broccoli, vitkål och lök. De kan bland annat lagras längre än ömtåliga grönsaker som tomat, sallad och gurka.

2.6. Miljöarbetets förutsättningar med ett nedifrånperspektiv

Miljökommunikation syftar till att bidra till en hållbar utveckling (Hallgren & Ljung, 2005). Miljöarbetet består liksom andra förändringsarbeten, av komplexitet och konflikter, och enligt Hallgren & Ljung (2005) måste man först inse att det inte finns några enkla lösningar på komplexa områden och hantera problemen ut efter verkligheten.

Förändringsarbete sker inte bara på individnivå, utan även på grupp och organisationsnivå. För att hantera denna typ av förändringsprocesser måste miljökommunikatören kunna ha stor kunskap och förståelse för att kunna hantera såväl individuella reaktioner som gruppernas agerande och organisationers utveckling. Oavsett nivå så är det tydligt att en nyckel till ett framgångsrikt miljöarbete är förmågan att leda förändringsprocesser (Hallgren & Ljung, 2005).

Samverkansprocesser är en situation där aktörer är beroende av varandra för att hantera ett gemensamt problem. En process där den kritiska frågan eller den konstruktiva skepsisen driver arbetet och lärandet framåt. Samverkansprocesser fokuserar på att deltagarna ska lära tillsammans och nå fram till ett gemensamt beslut (Hallgren & Ljung, 2005). Detta innebär att alla aktörer som skapar processen upplever att de äger beslutet, det vill säga tar ansvar för genomförandet och dess konsekvenser. Aktörssamverkan är en metod för att skapa uppmärksamhet i samhället som Hallgren & Ljung (2005) menar krävs för en hållbar utveckling och för att hantera dagens miljöproblem, som karaktäriseras av komplexitet och konflikter. Hallgren & Ljung (2005) skriver att man även måste använda sig av ett nedifrånperspektiv och låta alla aktörer kunna påverka och kommunicera om miljöproblemen. Kommunikation är en ömsesidig process där människor lär tillsammans. Kommunikationen som sker mellan aktörerna får inte löva att avstanna vid aktörsnivå utan kan ses som att den måste fortsätta ända ner till brukarnivå.

2.7. Agenda 21 - Think global – act local

Agenda 21 är FN:s globala handlingsprogram för jordens hållbara utveckling, där det mesta av arbetet i slutändan kommer att genomföras på lokal nivå i alla länder. Handlingsprogrammet var ett av dokumenten som antogs vid den så kallade Riokonferensen i Rio de Janeiro 1992 och anger långsiktiga mål och riktlinjer för att uppnå en hållbar utveckling. Agenda 21 som ingår i Rio deklARATIONEN (1992) kring miljö och utveckling medverkade såväl regeringsföreträdare som representanter från kommuner, näringsliv och frivilligorganisationer. Grunden för arbetet kring en hållbar utveckling har arbetats fram och består ut av ekonomiska, sociala och miljömässiga dimensioner och är den fortsatta grunden för det fortsatta internationella, nationella och lokala utvecklingsarbetet. Medlemsländernas åtaganden från Rio och som vart femte år bekräftas och kompletteras kommer ständigt att följas upp av FN:s kommission för hållbar utveckling (UN, 2009). Agenda 21 bygger dock i det stora hela på riktlinjer som har formen av rekommendationer och är således inte juridiskt bindande men handlingsprogrammet är starkt politiskt och moraliskt förpliktade genom sitt deltagande i Rio (Regeringskansliet, 2004).

Agenda 21- Göteborg driver på stadens Agenda 21 arbete och därmed även Sveriges arbete i stort (Göteborgs Stad, 2010). Deras arbete omfattar dem tre dimensionerna med aktiviteter inom bland annat miljö, demokrati, folkhälsa och trygghet. Agenda 21- samordnarna finns på miljöförvaltningen och samarbetet drivs i ett brett nätverk med Göteborgs Stadsförvaltningar och bolag. Enligt Göteborgs Stad (2010) är målet för Agenda 21 ett hållbart samhälle, ett samhälle som tar hänsyn till de sociala, ekologiska och ekonomiska villkoren. För att detta ska uppnås skriver Göteborgs Stad (2010) att det krävs att vi alla i samhället engageras och tar ett gemensamt ansvar för en hållbar utveckling. Beslut ska även fattas så nära medborgarna som möjligt.

2.8. Malmös skolmåltider

Malmö skolrestauranger (2008) har valt att arbeta aktivt för att vara en miljömedveten organisation, med befintliga miljöledningssystem och miljömål. De anser att en offentlig sektor bör gå i spetsen och vara förebild i samhället och att skollunchen är en bra arena där man kan visa barn och ungdomar att man serverar ekologisk mat och varför man ska göra det. Detta gynnar även de ekologiska producenterna vilket på sikt är positivt för vår miljö (Malmö skolrestauranger, 2008). Till år 2012 är Malmö skolrestaurangers vision att hela deras lunch ska vara ekologisk. Miljöarbete är inget ensamarbete utan något vi alla måste hjälpas åt med anser Malmö skolrestauranger (2008). De tycker att man alltid ska ha en miljöpunkt på sina matråd. Djupadalsskolans skolrestaurang serveras nästintill 100 procent ekologisk mat till vad de påstår nöjda elever och personal. De har bytt ut vissa ingredienser, serverar årstidsanpassat, mera vegetariskt och att bakar brödet själv. Eftersom Malmö Skolrestauranger (2008) serverar 35 000 portioner om dagen ligger det en viss tyngd bakom när vissa livsmedel efterfrågas. De anser sig ha en bra upphandling och en bra dialog med leverantörer och producenter. Enligt deras broschyr "Malmö Skolrestaurangers miljöarbete" visar barnen att satsningen gått fram, glada miner och alla barn hävdar att maten blivit godare (Malmö skolrestauranger, 2008). Ett av huvudsyftena med projektet är att barnen ska sprida budskapet hemma så att den ekologiska konsumtionen ökar. Malmö Skolrestauranger har fått en del priser för deras miljöarbete bland annat "Interfoods Ekotänk-stipendium" 2007 (Malmös skolrestauranger, 2008).

2.9. Projekt - Hållbar kompetens i Göteborg

Det fullständiga namnet för ovanstående projekt är Hållbar kompetens - Ekologisk mat och bemötande i en bransch under omställning. Fokus för att nå en hållbar utveckling återfinns i sambanden mellan produktion och konsumtionsmönster då dessa påverkar varandra liksom att båda på så vis måste förändras (ESF-rådet¹, 2010). Projektet bygger vidare på regeringens riktlinjer som syftar på att stimulera hela denna marknad (ESF-rådet, 2010). För att bidra till att försöka förändra hela marknaden har man i projektet samlat representanter från producenter, konsumenter inom både den offentliga och privata sektorn för att tillsammans bidra med förståelse och större handlingskraft.

Projektets bakgrund grundar sig också på att kunskap kring ekologisk mat och övrig kunskap om maten vi serverar syns och marknadsförs allt tydligare ute i den privata restaurangvärlden (ESF-rådet, 2010). Hållbar kompetens syftar också vidare på att gästernas krav och kunskap har ökat kraftigt under senare tid. Eftersom restaurangbranschen står under hård konkurrens krävs det att man följer med i minsta lilla förändring och vad som nu kan ses enligt ESF-rådet (2010) är att de restauranger med brett utbud ekologisk mat och med personal som har relevant kunskap har en stor fördel. Samtidigt som detta har också bemötandet med brukaren hamnat i centrum, från det att fokuset tidigare låg mer centrerat på enbart matlagningen. Helheten har alltså blivit allt viktigare menar ESF-rådet (2010) vilket då innebär att servicen får lika stor plats som matlagningen vilket även är i enlighet med Måltid Göteborgs visioner (Göteborgs Stad, 2009). Den offentliga verksamheten är idag också utsatt för mer konkurrens än tidigare (ESF-rådet, 2010). Skolrestaurangen skulle kunna vara avgörandet i valet hos en förälder som ska välja skola åt sitt barn. På så vis sker det en viss omställning bland skolornas restauranger för att möta konkurrensen och kravet ökar för den personal som finns på skolorna att deras kompetens är hög (ESF-rådet, 2010). Personalen utgör enheterna där förändringarna äger rum och ESF-rådet (2010) menar att resurser måste läggas på att tillhandahålla den kunskap som behövs och engagera dessa inför förändringarna. ESF-rådet (2010) skriver vida-

¹ Svenska ESF-rådet är en statlig myndighet under Arbetsmarknadsdepartementet med uppgift att förvalta Socialfonden och Integrationsfonden i Sverige.

re att personalen är en mycket viktig länk till att sprida kunskapen vidare till sina gäster, det vill säga främst elever och lärare.

Slutsatserna som man drog av inledningsfasen av projektet var att man hade gemensamma utvecklingsbehov inom både den privata och offentliga sektorn då man kunde se att personalen inte hade den kunskapen som branschen kommer att ställa framöver enligt ESF-rådet (2010). Utvecklingsbehoven menade man på ligger i personalens kompetens kring ekologiska livsmedel samt hälso- och miljöfördelar i dessa. Projektet syftar även till att stärka serveringspersonalens bemötande i restaurangerna. Hållbar kompetens främsta målgrupp är serveringspersonal inom dessa sektorer, det vill säga de som serverar och presenterar mat i restauranger och skolmatsalar (ESF-rådet, 2010).

Ett delsyfte i projektet syftar till att de som arbetar i offentlig sektor ingår som resurs i pedagogernas och elevernas arbete på temat hållbar utveckling samt att de regelbundet jämför den egna arbetsplatsen med andra projektdeltagares med avseende på bemötande och service (ESF-rådet, 2010). Frågeställningar kring service och bemötande kan exempelvis se ut: "hur ser gästernas olika förutsättningar ut? Vilka behov har de? På vilket sätt bemöts de? Vilka rutiner finns i dag kring bemötande? Hur tillämpas de ute i restauranger och matsalar? Hur kan de tillämpas på bättre sätt?" (ESF-rådet, 2010). Serveringspersonalen är tänkt ska fungera som båda ambassadör för ekologiska livsmedel men också skapa mervärde och med förhoppningar öka efterfrågan av ekologiska produkter. Detta vill man göra genom att höja effektiviteten när det gäller kommunikation och service kring ekologiska livsmedel för att skapa en god svär kring detta matval (ESF-rådet, 2010). Som en sammanfattning hoppas man kunna hjälpa till att förändra samhällets attityder och konsumtionsmönster kring ekologi.

2.10. Måltid Göteborg

Projekt Måltid Göteborg framhäver att man vill arbeta för att förbättra måltidsverksamheten inom flera av de kommunala verksamheterna (Göteborgs Stad, 2009). Det övergripande målet för projektet lyder enligt följande att "Måltiden ska vara god, nyttig och lustfylld – lagad och serverad av kunnig och serviceinriktad personal" (Göteborgs Stad, 2009, s. 1). För att nå detta har man satt upp övergripande riktlinjer för hela Göteborg. En del i detta beskriver att man vill kunna ge gästen den service den förväntar sig fast helst överträffa förväntningarna på måltiden inom kommunen genom att maten är vällagad, näringsrik och variationsrik. Man nämner också själva rummet där maten serveras i ska vara av trevlig natur för att bidra till goda matvanor. Medarbetarnas bemötande av brukare ute i verksamheterna har fått ny betydelse och är något som man börjat fokusera allt mer på. Hur måltiden uppfattas beror inte enbart på tillagningskvaliteten, utan också på kvaliteten vid servering och den omgivning där måltiden intas. Helhetsintrycket på måltiden har kommit i ett nytt beaktande skriver Måltid Göteborg (Göteborgs Stad, 2009). Därför har bland annat utbildningsinsatser genomförts vid Burgårdens utbildningscentrum för både produktions- och servicepersonal vari miljöfrågor har en given plats. Måltid Göteborg (2009) lyfter också fram vikten av samarbete i hela staden för att detta ska leda till att resurserna som finns används miljövänligt, effektivt och samtidigt verkar kvalitetshöjande. För att nå fram till dessa övergripande mål inom projektet Måltid Göteborg granskar man varje verksamhet för sig själv i det första ledet (Göteborgs Stad, 2009). Uppföljningen av alla typer av förbättringar ska vara tillgänglig information som bidrar till viktig förståelse för hur alla inom Måltid Göteborg ständigt ska förändra sig på ett framgångsrikt sätt.

2.11. Kampanj "matRätt" om svinn

Kampanjen "matRätt" startade den 12 april 2010 med syfte att minska svinnet av mat (Atlestam, 2010). Målgruppen har bland annat varit elever på gymnasieskolan Burgården i Göte-

borg. ”Med kampanjen vill vi skapa en medvetenhet om och förståelse för de konsekvenserna som slöseri med mat medför” säger Rebecca Palosaari Fogler, agenda 21 samordnare vid miljöförvaltningen och projektsamordnare för arbetet med att minska svinnet (Atlestam, 2010, s. 1). Bonny Wotrenius, föreståndare på Burgårdens skolrestaurang beskrev med tyngd på orden att hela 20 procent av maten från storhushållen slängs varav ungefär hälften var består av produktionssvinn och tallrikssvinn. Wotrenius berättade vidare att tallrikssvinnet, alltså den mat som vi har på vår tallrik och som av olika anledningar inte äts upp idag motsvarar drygt en krona per portion.

”matRätt” har i och med sin kampanj för att minska svinnet producerat material centralt för att marknadsföra sitt budskap men utöver detta är det även meningen att man ska arbeta fram eget lokalt material (Atlestam, 2010). Atlestam (2010) skriver att själva syftet med denna fyra veckor långa kampanj är att sätta igång ett långsiktigt arbete med att minska svinnet. Kampanjen ”matRätt” är bara det första projektet i ledet av många kommande insatser. Man hoppas att kampanjen i slutändan mynnar ut till förändrat beteende då man informerat sin personal som i sin tur kan skapa möjligheten för diskussion bland personal och elever.

2.12. Restaurang Animalens miljöåtgärder

För att få en djupare kunskap om hur just Burgårdens kök Animalen hanterar miljöfrågor besökte författarna skolmatsalen för att observera hur det såg ut ur ett klimatperspektiv och sedan gjorde författarna en kortare intervju med kostchefen Bonny Wotrenius².

På Burgården serverar man cirka 20 procent ekologiskt varav detta kommer från cirka 90 liter mjölk per dag, knäckebröd, morötter, vitkål, mjöl och havregryn som används i bak, matlagning och frukostgröt. I caféet serverar de rättvisemärkt kaffe och te. Dessa livsmedel är en stående punkt på matsedeln för att synliggöra detta för eleverna. I Göteborgs stad kostar det närmare 150 000 kronor per dag för tallrikssvinnet. Därför har Animalen infört vägning av tallrikssvinnet för att sedan föra in resultatet i ett pedagogiskt stapeldiagram för att eleverna visuellt ska kunna se hur mycket mat som slängs varje dag. De har ett tallrikssystem som gör att man bara kan använda sig av en tallrik per lunchtillfälle, detta medverkar till att en elev enbart kan använda en tallrik som kan medföra mindre disk. Vissa rätter portioneras ut för att man inte ska ta mer än en portion och för att eleverna ska lära sig att inte heller ta mer än de behöver. Salladsbuffén är varierad men vissa grönsaker är standard året runt och man menar att det också måste uppfylla gästens önskan om vad de äter.

De är nog med att alltid köpa och tillaga skyddad fisk som är MCT-certifierad.

Animalen är med i Kampanjen ”matRätt” som handlar om att synliggöra svinn och minska på det. För Animalens del innebär detta att man försöker synliggöra kampanjen genom att förse borden med bordsryttare med information och jämförelser hur mindre svinn kan gynna miljön.

På väggen intill serveringsborden finns en affisch som beskriver säsongsanpassad och närodlat mat för att ge eleverna möjlighet att få en uppfattning om vad som gynnar miljön.

På entrédörren till matsalen finns en A4-lapp uppsatt om Folkhälsoguidens ÄT S.M.A.R.T.

2.13. Källkritik

Författarna har nog övervägt övriga källor och litteratur och kritiskt studerat dem för att få vara med i uppsatsen. Det är viktigt att förstå som läsare att samtliga bakgrundsfakta är ett försök till att begränsa materialet, då det finns en oändlig vidd av ämnet.

² Bonny Wotrenius, Föreståndare skolrestaurang Burgården Göteborg intervju den 13 april 2010.

Åbacka 2008 används mycket som referens. En del beroende på att författarna ansåg källan väldigt trovärdig då det är en avhandling som stämmer in på ämnet för uppsatsen väldigt bra. Dessutom refererar Åbacka genomgående till källor som författarna kunde se finnas med i andra sammanhang som stärker dess trovärdighet ytterligare. Givetvis kunde man använt Åbackas referenser i arbetet men risken att sväva ut kändes överhängande. Till viss del behandlar Åbacka situationen i Finland men mycket fakta är dock generell och kan syfta att gälla människan överlag. Den del av litteraturen som riktar sig till grundskoleelever och den nationella utvärderingen användes då författarna inte funnit relevanta studier kring gymnasieelevers uppfattningar och därför blir det aktuellt att ta från grundskolan som eleverna sedan växlar till gymnasiet. Intervjun som gjordes med Bonny Votrenius har varit viktigt för att kunna jämföra elevernas uppfattning och fysiska miljö gentemot de insatser som faktiskt görs. När det kommer till vetenskapliga artiklar går det även här att se att många av författarnas namn återkommer i egna artiklar men också där många av författare inom miljöområdet har samarbetet. Artiklarna liksom övrig litteratur har sökts upp till den ursprungliga källan. Litteraturen i sin helhet skildrar tydliga mönster i miljöinsatserna och att det verkar finnas en gemensam syn på hur man ska arbeta.

2.14. Problemområdet

Grunden för arbetet kring en hållbar utveckling har arbetats fram utifrån Agenda 21 och består som nämnt av ekonomiska, sociala och miljömässiga dimensioner och är den fortsatta grunden för det internationella, nationella och lokala utvecklingsarbetet (UN, 2009). Då världens länder har enats under ett arbete kring dessa dimensioner ser det ut som att man har förstått vikten av att en förändring måste till på alla aspekter. Arbetet kan man säga sker i enlighet med vad som nämns i den ekologiska grundsynen (NE, 2010b) där allt hänger ihop och att vi på så vis måste arbeta utifrån ett helhetsperspektiv med de olika dimensionerna för att komma fram till någon verklig förändring (Åbacka, 2008).

Ett exempel på projekt som har använt sig av ett mer helhetsperspektiv är Hållbar kompetens i Göteborg, där man har till syfte att jobba tillsammans med alla typer av representanter från marknaden och där man tar hänsyn till olika aspekter (ESF-rådet, 2010). Helhetsperspektivet verkar med andra ord vara av prioriterad karaktär, då det ser ut att vara den enda möjliga lösningen på en hållbar framtida välfärd. Ett helhetsperspektiv kräver med andra ord samarbete mellan politiker, aktörer och medborgare. Karin Alsén som är utvecklingssamordnare och arbetar i stadsdelsnämnden Tynnered i Göteborg nämner att man kan nå långt i miljöarbetet genom en kombination av strukturerat arbete med engagerad personal tillsammans med politiskt stöd (Atlestam, 2010). Det krävs med andra ord utöver ett stort engagemang även stöd från det politiska hållet. En hållbar utveckling förutsätter en samverkan mellan politiker och medborgare för att förändra vårt vardagsbeteende (SOU, 2005). För att kommunicera miljö effektivt måste man ha förmåga att hantera såväl individuella reaktioner som gruppernas agerande och organisationers utveckling (Hallgren & Ljung, 2005). Oavsett nivå så är det tydligt att en nyckel till ett framgångsrikt miljöarbete är förmågan att leda förändringsprocesser (Hallgren & Ljung, 2005).

En ökad konsumtion av ekologiska livsmedel i offentlig sektor sänder signaler till aktörer på marknaden om en fortsatt positiv utveckling inom sektorn och ökar trovärdigheten för statens arbete med hållbara produktions- och konsumtionsmönster (Regeringskansliet, 2006). Hallgren & Ljung (2005) hävdar att den kontinuerliga kommunikationen i samhället är grunden för en hållbar utveckling, på grund av att man ger det uppmärksamhet och förståelse för att vi behöver lära av varandra, att vi behöver varandra för att få större handlingskraft (Hallgren & Ljung, 2005). Regeringens satsningar och uppmärksamhet kring hållbar utveckling signalerar

denna kommunikation och är ett viktigt inslag för att fortsätta förmedla vikten av miljöarbetet.

Studier har gjorts på hur vårt privata köpbeteende kring ekologiska produkter ser ut, däremot har det inte gjorts så många studier kring efterfrågan och beteendet i storhushåll, där inräknat skolrestauranger. Mycket av miljöarbetet består av konflikter och olika slag beroende på att det är många intressenter som berörs (Hallgren & Ljung, 2005). På så vis har miljöfrågorna på många sätt bearbetats från ett perspektiv uppifrån och genom projekt som Hållbar kompetens (ESF-rådet, 2010) och ”matRätt” (Atlestam, 2010) har man tagit upp problemet från fler perspektiv, mer sett utifrån ett perspektiv nerifrån. Kravet på att ha kunskaper kring miljö med tyngd på ekologi blir allt mer självklart även på personalnivå där egentligen miljöarbetet implementeras och där en verklig förändring kan ta sig större uttryck. Genom att utbilda personalen i skolkök tror man sig kunna nå ut även till eleverna och förändra deras agerande mot större ansvarstagande.

Eleverna är våra framtida konsumenter som troligen måste ta ännu större ansvar för deras levnadssätt än föregående generationer. Malmö skolrestauranger (2008) anser att skollunchen är en bra arena där vi kan visa barn och ungdomar att vi serverar ekologisk mat och varför vi gör det. Ett av huvudsyftena med Malmö skolrestaurangers miljöprojekt är att barnen ska sprida budskapet hemma så att den ekologiska konsumtionen ökar (Malmö skolrestauranger, 2008). Enligt bakgrundsfaktan i detta arbete kräver ekologisk framtid konsumenter som inte enbart tycker det låter bra med ekologiskt utan som också efterfrågar ekologiska livsmedel. Vad denna studie skulle kunna bidra med är en större förståelse för hur miljöåtgärder når ut till eleverna eftersom vi nu förstår vikten av att lära dem dessa kunskaper. Hur elever anser skulle kunna vara effektivare sätt att inspirera dem till större ansvarstagande i detta syfte, genom sin skolrestaurangmiljö. Man måste försöka nå fram till eleverna på deras villkor. Att implementera kunskap i handling och inte låta projekt och kampanjer enbart påverka beteende för stunden. Detta med stöd av Hallgren & Ljungs (2005) syn på hur man måste ta tillvara på allas delaktighet sett utifrån ett nedifrånperspektiv. Författarnas problemområde i denna uppsats ligger med andra ord i att få veta vad eleverna som konsumenter inom storhushåll eftertraktar. Alltså hur man ska lyckas få eleverna att eftertrakta ekologiska matvaror och gynna ett hållbart förhållningssätt.

3. Syfte

Syftet är att undersöka hur gymnasieelever uppfattar miljösatningarna i deras skolrestaurang och om skolrestaurangen bidrar med kunskap och inspiration till att agera miljömedvetet.

3.1. Frågeställningar

Vad innebär ekologi, närodlat och säsonganpassat för eleverna?

Hur miljövänlig uppfattar eleverna just sin skolrestaurang, liksom den mat som serveras?

Hur uppfattar eleverna att skolmåltiden påverkar miljön?

Vad inspirerar eleverna till att ha ett miljövänligt förhållningssätt?

4. Metod

I syfte att beskriva hur gymnasieelever uppfattar hållbara måltider och det ekologiska perspektivet inom skolmåltidsmiljön användes för studien kvalitativt inriktad forskningsmetodik och med fokusgrupper som kvalitativ metod.

4.1. Kvalitativa metoder och fokusgrupper

Enkelt uttryckt innebär fenomenologin att genom systematisk reflektion nå fram till de universella och oförfalskade strukturerna som finns i människors uppfattning om världen (Davidsson & Patel, 2003). Författarna valde fokusgrupp för att nå respondenternas uppfattning till hållbara måltider i skolmåltidsmiljön. I det kvalitativa fallet är ambitionen att upptäcka företeelser, att tolka och förstå innebörden av livsvärden, att beskriva uppfattning eller kultur (Davidsson & Patel, 2003). Författarna ville inte bara komma med sina egna idéer och frågeställningar utan upptäcka frågor från respondenternas område. För att få fram människors förståelse av ett fenomen är intervjun ett bra sätt (Widerberg, 2002)

När man vill ha svar från en viss specifik grupp om hur de tänker och vad de har för förhållningssätt till ett visst problem använder man sig av observationer, enkätundersökningar, fallstudier, intervjuer och fokusgrupper (Davidsson & Patel, 2003). Med kvalitativt inriktad forskning menar man sådan forskning som använder sig av verbala analysmetoder (Davidsson & Patel, 2003). Författarna ansåg då att fokusgrupper var en bra undersökningsmetod, som skapade en spännande gruppdynamik bland deltagarna. Den kunde även bringa nya dimensioner av ämnet i uppsatsen och kunde bli ett effektivt sätt att tänka kreativt. Genom att fritt få tala skulle ärliga åsikter lättare komma fram.

Det avgörande i fokusgrupper är att diskussionsledaren skapar förutsättningar för en bra stämning i gruppen så att deltagarna känner sig avslappnade och engagerade. Deltagarantal och diskussionslängd anpassas efter ämnets förutsättningar (Obert & Forsell, 2000). I denna undersökning har ämnet varit miljöuppfattningar och uppfattningar om skolmåltiden.

4.2. Urval/respondenterna

Respondenter som är relevanta för denna undersökning har varit gymnasieelever på Burgården där de serverar skollunch i restaurang Animalen som har tillämpat ett miljövänligt måltidsperspektiv. Urvalet av de 25 respondenterna gjordes ur ett bekvämlighetsurval, vilket innebar för författarna att de gjorde ett urval av de elever som var tillgängliga. Författarna fick tag i 15 kvinnliga respektive 10 manliga respondenter. Författarna gick till skolrestaurangen och tog kontakt med grupper och bestämde träff följande två dagar.

Kriterier för att medverka i fokusgrupperna:

Gymnasieelever från Burgårdsskolan.

Tillgång till skolmat från Animalen

Respondenterna som var med i fokusgrupperna var alla elever som har tillgång till skolmat på Animalen på Burgården. Alla kom från årskullar 2008-2010.

4.3. Genomförande

Totalt genomfördes fem fokusgrupper i denna undersökning. Under fokusgrupperna närvarade båda författarna, där den ena fungerade som diskussionsledare och den andra som sekreterare. Diskussionerna inleddes med att diskussionsledaren presenterade temat och gick igenom hur länge och vad som skulle tas upp. Vid diskussionsledarens sida befann sig sekreterare för

att anteckna diskussionerna under hela samtalet. Ledaren började ställa frågor och respondenter fick diskutera och känna efter. Därefter släpptes ordet fritt och deltagarna fick börja med sina synpunkter. Påståendena och svaren tecknades ned av sekreteraren på i ett anteckningsblock. Totalt tog fokusgruppen cirka 15-20 min. Vid de fem tillfällena medverkade fem personer per gång. Diskussionerna hölls i Animalens matsal, runt ett bord, där alla blev ostörda. Dessa utfördes innan lunchtid. Ibland fick en enskild fråga mycket stor tyngd vid diskussionen, som diskuterades mer än andra exempelvis; Slänger ni mat? Vad vet ni om svinn?

4.4. Etiska reflektioner

I genomförandet av denna studie har författarna tänkt på de etiska aspekterna i en studie. Precis som Davidsson & Patel (2003) menar måste författaren informera respondenterna innan intervjun. Vilket blev följande:

Information

Det innebar att författarna informerade om syftet med undersökningen, att deltagandet var frivilligt och att de när som helst under intervjun kunde avbryta sin medverkan.

Konfidentialitet

Författarna försäkrade att deras svar kommer att användas på så sätt att någon utomstående inte kan veta eller ta reda på vem som gett svaren. Författarna gav ett löfte om tystnadsplikt.

Nyttjande

Författarna informerade de intervjuade om att uppgifterna de får i samband med undersökningen endast kommer att användas till deras undersökning.

4.5. Bortfall

På Burgården går det 1455 elever. Alla har möjlighet till att bli serverade mat i Animalen. Av dessa valde författarna ut elever genom ett bekvämlighetsurval av de elever som åt i matsalen under en dag. De bokade tid med 25 elever ur årskurs 1-3. Alla tillfrågade elever kom till respektive fokusgrupp och därmed hade de inga bortfall. Däremot var det två elever som medverkade men berättade att de aldrig åt i matsalen, men de var alltid där med sina kompisar. Författarna träffade nya grupper så länge de tyckte det framkom ny information. Efter fem fokusgrupper var författarna nöjda, då de ej kunde få fram mer information och kunde inte finna nya svar.

4.6. Utformning av intervjufrågor samt intervjuunderlag (Se bilaga)

Totalt innefattade fokusgrupperna fem stora frågor som grund, valet av de frågorna grundade sig i att få fram uppfattningar och attityder. Utformningen grundade sig på frågor som kan ha följdfrågor och där man fritt kunde associera.

4.7. Bearbetning och analys av fokusgruppsdiskussion

det första steget i analysen med stöd av Widerberg (2002) handlar om att sortera sitt råmaterial. Författarna jämförde de olika fokusgruppernas resultat för att hitta gemensamma drag och nämnare, ett slags tema i alla svar. Författarna läste utskriften från fokusgrupperna ca 5 gånger var för att verkligen få fram alla svar. Genom att jämföra samma frågor med de olika fokusgruppernas svar, fick de fram mönster om liknande svar. Sedan bildade de olika kategorier utifrån de olika ämnen som tagits upp. Vid gemensamma beslut om vad som var majoriteten av svaren, var det de svaren som fick avgöra vad som fick komma med i uppsatsen. Viktigt var att även ta med specifika svar under diskussionerna som gjorde att författarna inte kunde ta bort de svaren. Widerberg (2002) nämner att analys utifrån teman sker så är det mest

rekommenderade sättet det empirinära förhållningssättet. Med detta menas att teman hämtas från det empiriska materialet och dessa exemplifieras sedan med citat från intervjuerna. Men som Widerberg påpekar så kan det empirinära förhållningssättet kombineras med det teorinära förhållningssättet och det har även författarna gjort i deras studie genom att knyta an citaten och vad deras respondenter sagt med teoretiska perspektiv. Widerberg menar att genom att ha med det teorinära förhållningssättet hjälper det till att analysera och filtrera materialet genom de teoretiska perspektiven och det intresse som författaren har.

5. Resultat

Här presenteras resultatet från fokusgrupperna. Svaren vi återger är ganska generella då flera fört liknande resonemang kring frågorna. Efter att underlaget från råmaterialet studerats och analyserats kan tre huvudämnen urskiljas; facktermer inom miljö, maten som miljövänlig och miljöinformation i skolan. Dessa tre områden ska i slutändan besvara författarnas frågeställningar. För att förstå eleverna behöver man som läsare få en inblick i hur miljön ser ut och därför ger författarna en miljöbeskrivning.

5.1 Miljöbeskrivning

För att nå fram till skolrestaurangen gick man genom en lång korridor. I mitten av korridoren till vänster fanns ingången. I koppling till ingången fanns en tallriksmaskin där eleverna enbart kan få tillgång till en tallrik med hjälp av ett personligt matkort. Nära tallriksmaskinen, på väggen hängde det lite tavlor där samtidigt stapeldiagrammet på tallrikssvinnet presenterades. När man hade tagit sin tallrik kom man till serveringsvagnarna som bestod av två stycken och gav fyra olika köer till maten. Över dessa serveringsvagnar hängde en del vimplar i taket som förmedlade om svinnet och att man skulle tänka på mängden mat på tallriken. Först och främst gavs man möjlighet att lägga upp salladsbuffén och därefter varmmaten. Framför dessa stationer fanns själva matsalen som bestod av cirka 150 sittplatser. Miljön var väldigt öppen vilket gjorde att man lätt kunde se ut över alla sittplatser. Tillsammans med ett öppet klimat var det även relativt högt i tak. Längst ner i matsalen bestod väggen av stora fönster som gav ljus åt lokalen där man placerat höga bord och stolar. Det fanns även andra sorters storlekar på borden vilka befann sig på två olika höjder i matsalen. Precis efter serveringsvagnarna till vänster fanns ett litet café där man kunde köpa smörgåsar, te och kaffe. Runt hörnan på caféet fanns den station där man slängde maten samt lämnade in sin disk.

5.2. Respondenternas om ekologi, närodlat och säsonganpassat

Ingen av respondenterna kunde gå djupare in på de tre termerna: ekologi, säsong och närodlat. Respondenterna har väldigt olika uppfattningar om vad dessa begrepp innebär. Av dessa tre varianter gav närodlat mest respons. Flertalet ansåg att närodlat är det som odlas i Sverige, vilket även kan komma från hemtrakten Göteborg. Ekologi medförde direkt större tveksamheter och enbart fåtalet kunde ens försöka sig på att svara vad det var. Respondenternas generella svar på vad ekologi menas med, löd i stil med naturligt odlade livsmedel eller livsmedel som går att slänga i komposten. Det var specifikt en grupp där ingen direkt kunde säga vad samtliga miljöbegrepp innebar. Säsongbetonat var i sin tur något som ingen i någon av grupperna verkade kunna svara på. Det var istället när vi berättade om vad det innebar som eleverna började nicka och instämma och man såg att samtliga plötsligt insåg betydelsen.

5.3. Respondenterna om huruvida maten som serveras är miljövänlig

I denna fråga var det mycket fokus kring fisken som serveras dagligen. Majoriteten tyckte att de alltid fick samma fisk varje dag fast med olika kryddor. Någon ut av dessa spekulerade i varför fisken återkom så och nämnde i förbi farten att fisken kanske återkom i matsedeln för att den var miljövänlig. En av respondenterna påstod däremot starkt att fisk är utrotningshotad och på så vis inte gynnar miljön på något vis alls.

Samtliga respondenter resonerade sig fram själva eller tillsammans att vegetarisk mat överlag var den mest miljövänliga maten. Att grönsaker är bättre än kött. Minoriteten menade att det inte alls var miljövänligt på grund av att den vegetariska maten ansågs vara tillagad med många grönsaker som kom från utlandet med tanke på transporten.

Den allmänna åsikten om maten som serveras i deras skolrestaurang är att den inte alls är miljövänlig på grund av att den inte anses som aptitlig nog och därför slänger övervägande antalet elever maten. En av respondenterna påstod att skolan inte alls planerade sin matsedel för att göra den miljövänlig utan att det istället enbart är ekonomin som styr. Efter att eleverna insåg vad säsongsbetonat innebar så reflekterade de över att skolans mat inte är säsongsbetonad utan i stället serveras samma mat året runt. Salladsbuffén var något som många gav som exempel på detta. Utmärkande svar var att det alltid är samma grönsallad, vitkålssallad och dressing året om. Utöver själva maten framkom det också med jämna mellanrum att respondenterna tyckte att måltidens rum spelade stor roll för aptiten, och att den stressiga och högljudda miljön gjorde att man var mer benägen att slänga mer mat.

5.4. Respondenterna om miljöinformation i matsalen och vad som kan inspirera dem

Ingen av eleverna har direkt uppmärksammat de affischer kring miljövänlig mat eller diagram om svinn som finns i matsalen, däremot har några sett de nya bordsskyltarna som satts upp med frågor kring ämnet svinn. Respondenterna tycker dock frågorna på dessa är tråkiga och det är inget de direkt reflekterat över. Ingen av respondenterna har någonsin hört matsalspersonalen prata om mat och miljö i ett och samma sammanhang. En respondent lyfte fram att serveringspersonalen ibland kunde lägga upp mer mat än vad respondenten i fråga förmedlat sig vilja ha. En del respondenter nämnde även i förbifarten att man ansåg visningstallriken i glasskåpet som oaptitligt. Detta är delar i att respondenterna inte känner sig inspirerade att tänka miljömedvetet från deras skolrestaurang. De önskar att de fick veta mer om mat och miljö och hur dessa kan samspela. En del menar dock på att det är svårt att tänka miljömedvetet när de anländer till matsalen hungriga. Det är svårt att koncentrera sig på något annat än att äta sin mat i en dessutom stressig miljö.

Runt diskussionen huruvida de själva skulle kunna tänka sig bli inspirerade till att agera miljömedvetet, eller på sätt som de tror skulle kunna ha större genomslagskraft hos elever uppkom en del intressanta svar. Någon av respondenterna gav förslag på att ha större informationsmöten på ett annat ställe än matsalen, så som skolans aula och att informationsledaren skulle vara en person, en kändis som många elever ser upp till. Den här personen ska kunna förklara vad som händer när man exempelvis slänger maten. Respondenterna tyckte att man ska lyssna på vad elever har att säga om frågan, så att mat och miljö oftare kommer på tal.

Majoriteten av respondenterna slänger mat minst tre gånger per vecka. Anledningen är att de inte gillar maten och de tänker inte på det förrän de redan lagt upp en portion på tallriken. Ett annat exempel från eleverna är någon form av belöningssystem. Specifikt en av respondenterna hade hört talas om att de på någon skola visuellt visade tallrikssvinnet varje dag i form av uppstaplade kartonger. På så vis blir det svårt för restaurangens gäster att gå miste om informationen. Om svinnet skulle vara lägre en dag till exempel, skulle detta innebära en belöning i form av lite extra god mat eller kanske en dessert till efterrätt. Respondenterna som gav förslag på belöningssystem syftade på att för att man ska medverka till en förändring måste man få något tillbaka för att lära sig och korrigera sitt beteende. Överlag verkar eleverna också vara medvetna om att satsningen på miljöarbetet kring deras måltid även handlade om att få en bättre ekonomi, fast det är tydligt att det inte är något de tänker på utöver när det väl tas upp och pratas om det.

6. Diskussion

Nedan följer diskussion för metod och resultat där materialet från resultatet bearbetas.

6.1. Metoddiskussion

I detta avsnitt behandlas det vetenskapliga förhållningssättet, författarnas val av undersökningsmetod, bortfall och tillförlitlighet.

Just i detta fall så har det kvalitativa vetenskapliga förhållningssättet varit ett val som författarna bygger på att få ut djupet av åsikter som annars inte hade kommit fram. Författarna sökte inte i första hand kvantifierbara resultat utan försöker finna essensen.

Genom fokusgrupp och möjlighet till stimulans av olika åsikter hoppades författarna att dessa möjligen nya infallsvinklar skulle kunna gynna framtida projekt inom valt uppsatsämne. Anledningen till valet av gymnasieelever bygger på författarnas egna tankar om att detta är ungdomar som snart ska lämna skolvärlden och snart kanske bege sig ut till arbetslivet och samtidigt skapat sig sin egen identitet. Författarna ansåg att det var intressant att se om eleverna fått nya miljöfunderingar och om de blivit inspirerade av sin egen skolrestaurang.

25 respondenter ansåg författarna som en lagom stor grupp att sitta och diskutera med. Alla kan sitta nära varandra och på så vis blir det enklare för diskussionsledaren att ha kontakt med alla i gruppen. Genom att bilda en grupp på fem kan det även bli en behagligare stämning där det kan anses som lättare att komma till uttryck.

Urvalet baserades på bekvämlighetsurval. Det kändes lättare att kontakta de grupperade för att möjligen få alla att bli respondenter i fokusgrupperna. Man kan ju se valet på två olika sätt. Antingen bidrar en grupp med ungdomar som redan känner varandra ett klimat där man kan och vågar uttrycka sig eller så blir individerna en grupp av samma åsikter.

Tanken var att sitta i skolrestaurangen då frågorna behandlar elevernas skolmatsal utifrån miljöaspekter. Eftersom frågorna specifikt handlade om deras skolmatsal i samband med miljö kändes det som en given plats. Platsen innebar att eleverna kunde reflektera visuellt i den miljön som frågorna gällde. Dock kunde mötena ha lagts vid annan tidpunkt då tiden före lunch verkade göra respondenterna något okoncentrerade emellanåt.

Författarna valde bort bandspelare och sekreteraren antecknade istället ner direkt på papper. Bandspelaren valdes bort utifrån författarnas egna åsikter om att det kan bilda känslor av obehag och kan leda till att respondenterna känner sig hämmade. Om man jämför bristerna i båda metoderna anser författarna att hämmade åsikter som aldrig kommer fram är förlorade åsikter, medan glömda nedskrivna ord kan hittas i sin helhet efter fokusgrupperna.

Författarna gick in med en neutral inställning för att inte påverka respondenternas svar, däremot kan man aldrig med säkerhet veta om man har gjort omedvetna verbala och icke verbala uttryck. Författarna uppfattade även att respondenterna överlag avvaktade varandras svar i fokusgrupperna. Författarna kopplar detta till Åbackas (2008) resonemang hur människan har en tydlig benägenhet att göra som alla andra, eller som hon tror att alla andra gör. Åbacka (2008) skriver också att viktiga värderingar kan till och med få ge vika vid en situation där andra agerar annorlunda. En människa som inte riktigt vet vad som är rätt och fel letar i andras handlingssätt efter ledtrådar. Enligt Frisé (2006) behöver individen prova olika roller och anpassa sig utifrån andras respons för att utveckla identiteten (Frisé, 2006). Ziehe (1993) skriver samtidigt att rädslan av att bli kränkt i sin självkänsla, gör att man gärna håller med

sina gruppledmedlemmar och Ziehe (1993) förklarar att individens självkänsla är viktig och lätt kan bli en del av individens lidande. Att självkänslan har en stor del i hur individen tror att andra uppfattar denne och att detta kan resultera i att rädslan för att andra ska se ned på, avvissa eller såra individen kan tillta. Detta resulterar i att ungdomar har en återhållsamhet i uttryck och beteende.

Författarnas frågor var inte enbart frågeställningarna i uppsatsen utan lydde under fler olika miljöfrågor. Tanken var att författarna skulle få fram intressanta infallsvinklar av detta. Författarna tyckte omfattningen av de 25 respondenterna till slut gav ungefärliga likadana svar vilket resulterar i att detta var tillräckligt representativt denna grupp.

6.2. Resultatdiskussion

I detta avsnitt behandlas resultatet från fokusgrupperna i jämförelse med befintlig litteratur och bakgrundsfakta.

6.2.1. Respondenterna om ekologi, närodlat och säsonganpassat

Författarna märkte att respondenterna hade en generell uppfattning kring miljöfrågorna som aktuella i samhället. Enligt Åbacka (2008) engagerar sig elever hellre på en global nivå än en lokal, detta för att man befriar sig från det individuella ansvaret. Detta kan tolkas som att respondenterna har svårare för att engagera sig på djupet av dessa termer men överlag har ett hum om det.

Ekologisk produktion kräver efterfrågan och därför vill man enligt regeringen (2006) få konsumenter att använda mer ekologiska produkter i den mån det är möjligt. Animalen serverar 20 procent ekologiska livsmedel som bygger på det offentliga målet på 25 procent ekologiska livsmedel till i år, 2010 (SOU, 2005). Av respondenternas begränsade förståelse för begreppen ekologi, närodlat och säsonganpassat kunde flest koppla till vad närodlat innebar. En första spekulering i varför just närodlat verkar mer igenkännbart kan ligga i att ordet avslöjar tydligare kring dess innebörd jämfört med de övriga och elevernas respons indikerade även att ordet "när" gav möjlighet till att snabbt resonera sig fram till rätt betydelse. En del av respondenterna kunde visserligen säga att ekologiska produkter är "naturligt" odlade och snuddar därmed vid den verkliga innebörden. Fast med tanke på att respondenternas skola har en hög andel ekologiska livsmedel anser författarna att skolrestaurangen inte riktigt når ut med sina budskap kring ekologi på ett effektivt sätt till eleverna och att en del i deras okunskaper kan kopplas till skolrestaurangen och inte bara utbildningen. En del av svaret till bristen på engagemang anser Åbacka (2008) ligga i en passivitet som beror på okunskap. Respondenternas svar verkade ibland likgiltiga och enligt författarna kan detta bero på att de inte kunde hantera frågorna på grund av deras okunskap.

De värden en människa företräder är ofta ett resultat av en mycket lång socialisationsprocess (Åbacka, 2008). Tonåren är en osäker period i livet enligt Ziehe (1993) och skolan utgör en viktig informationskälla för miljö och är på så vis en viktig del i barn och ungdomars socialisationsprocess (Åbacka, 2008). Människans livsstil och vanor grundläggs ofta i tidig ålder. Detta är grundat i socialt förankrade värderingar och kulturella förhållanden och påverkar även den uppvuxne människan (Åbacka, 2008). De som beslutar kring frågor som berör ungdomar bör ta till hänsyn ungdomars livssituation i en bestämd kulturell och historisk situation som gör att de sociokulturella ramarna förändras både snabbt och djupgående (Ziehe, 1993). Vuxna ska med andra ord inte heller erinra sig om hur det var när de var unga just för att situationen dagens ungdomar är i hinner förändras snabbt och får andra förutsättningar.

6.2.2. Respondenterna om huruvida maten som serveras är miljövänlig

Eleverna reflekterade över huruvida maten som serveras var miljövänlig och kom fram till att det är samma salladsbord året om. Salladsbordet i förhållande till säsongsbetonat kände eleverna att det serverades sallad, tomat och pizzasallad året om. Dock tror inte författarna att eleverna reflekterar över utbudet sallad på hela buffen utan de ser mest sallad som gurkan, tomaten och pizzasalladen. Kanske är detta något som är självklart ska finnas på salladsbordet året om, men å andra sidan kanske man ska lära elever att se och uppskatta andra grönsaker som är mer säsonganpassade. Man bör välja frukt och grönt efter säsong precis som Lindeskog & Dahlin (2008) menar och just genom en stor variation av sallad på buffen kan man få eleverna att förstå att pizzasallad har vi mestadels under höst och vinter, då vitkål har sin största säsong.

Att äta miljösmart innebär att man kan äta fisk som är miljömärkt med MCT eller KRAV (Dahlin, Lindeskog, 2008). Detta verkar inte vara något som eleverna uppfattat via skolmaten, däremot uppfattar de att de får samma sorts fisk gång på gång förutom en respondent som nämner att det kanske just är den fisk som är MCT- märkt. Det känns som de i alla fall uppfattar att det finns några fiskar som är miljömärkta men inte vilka eller vad det innebär. Precis som Lindeskog & Dahlin (2008) skriver om att äta vegetarisk någon gång i veckan gynnar miljön, precis så verkar eleverna uppfatta vegetarisk mat. De tycker den är den mest miljövänliga fast det är inget de tänker på i första hand när de äter vegetarisk mat utan gör det för att det är gott. Enligt författarna verkar respondenterna inte reflektera i större grad över att maten överlag har någon miljöpåverkan utan ser den som mindre god.

6.2.3. Respondenterna om miljöinformation och inspiration

Resultat i detta arbete säger att eleverna i fokusgrupperna inte känner sig inspirerade att tänka och agera miljövänligt i matsalen. Liksom resultatet avslöjar så kan det bero på olika saker. Kampanjen ”maträtt” startade samma dag som författarna började sina fokusgrupper i april 2010 (atlestad, 2010). På så vis har kanske inte serveringspersonalen hunnit ta del av materialet fullt ut så att de i sin tur kan föra budskapet vidare då eleverna anser att det är så. Det skulle alltså behöva ske en mer djupgående förändring med start innefrån köket. Författarna tror att man behöver arbeta ännu mer aktivt och nyskapande med frågorna tillsammans med kökspersonalen för att kunskapen om miljö och måltid ska kunna genomsyra arbetet innan någon annan kan ta till sig det. Parallellt kan dras till problematiken i detta arbete nämligen att man inte lyssnar tillräckligt mycket på eleverna. Problemet stannar inte enbart här hos eleverna utan kan hänledas till personalen. Med kortvariga kampanjer och uppmärksamhet kring att man faktiskt satsar på miljön i skolor och liknande dols det verkliga problemet anser författarna och det blir istället ett slags sätt att skjuta upp jobbiga åtaganden och förändringar.

Ingen av eleverna har direkt uppmärksammat de affischer kring miljövänlig mat eller diagram om svinn som finns i matsalen, däremot har några sett de nya bordskyltarna som satts upp med frågor kring ämnet svinn, fast återigen så är det ingenting de tar någon vidare uppmärksamhet på. ”Maträtt” ska arbeta fram ett eget lokalt program mot svinn. Författarna kan tänka sig att man gör detta för att bättre anpassa kampanjen och dess material till förutsättningarna för just varje enhet. Hallgren & Ljung (2005) skriver att det är svårt att producera bra information som behandlar miljöproblemen beroende på att de är komplexa och att det bara är vissa delar tagna ur sammanhanget när det egentligen hade tjänat allmänheten bättre med en helhetsförståelse. Åbacka (2008) syftar på att svårigheter inte ligger i huruvida det finns kunskap, snarare problematiken kring vilken kunskap som är nödvändig med tanke på miljöengagemanget. Skolrestaurangsmiljön är en utmaning för att kunna presentera både en helhetsbild av hållbar utveckling liksom det är att göra detta sett från hur man faktiskt kan engagera. Enligt denna problematik ser det ut att vara anledning till att respondenterna inte känner sig

inspirerade att tänka miljömedvetet i deras skolrestaurang. Jämför man med vad respondenterna säger så är inte den informationen rätt anpassad för deras miljö. Enligt Ziehe (1993) krävs det väldigt mycket motivation för att människan ska söka och använda nya sammanhang istället för att bara acceptera det som redan finns. Enligt författarna tycks respondenterna vilja ha ett helhetsperspektiv i miljöengagemanget istället för bara bordsryttare och liknande som innebär tydligare och större handlingsalternativ jämfört med endast affischer på väggarna. Frisé (2006) syftar på att för att människan ska ha förståelse för vad den gör, hur den agerar så måste det komma från att man vet i vilket sammanhang man gör det i, alltså vilken mening det ger och vad målinriktningen är. Utifrån respondenterna ser det inte ut som att de helt och hållet förstår med hänsyn till skolrestaurangen att miljön är viktig, utan att man på något vis uppfattar en liten insats som inte skulle gynna dem själva utan snarare skolan själv. Författarna tycker att det blir tydligt att man inte lyckas motivera alla som är involverade till att nå samma mål liksom att man inte förstår sammanhanget och vem det ska gynna i slutändan. Som det är nu verkar eleverna tro att det inte gynnar dem utan enbart dem auktoritära.

Bristen i skolrestaurangens förmåga att föra ut budskapet kring miljö går att se då respondenterna inte riktigt uppfattar miljöbudskapen genom utbudet av mat samt övrig marknadsföring. Skolrestaurangens miljöarbete sker på så vis genom att man diskuterar och beslutar på en högre nivå, alltså sett från ett perspektiv uppifrån och tar sällan tillvara på den berörda individens åsikter (Hallgren & Ljung, 2005). Bland annat projektet Hållbar kompetens (ESF-rådet, 2010) och regeringen (2006) lyfter fram vikten av att alla aktörer på marknaden har ett ansvar att bidra med engagemang i miljöfrågorna. Regeringen (2006) framhåller också framförallt betydelsen av att involvera medborgarna. Enligt resultatet från fokusgrupperna efterfrågar de flesta av respondenterna att de fick veta mer om mat och miljö och hur dessa kan samspela.

Göteborgs Stad (2009) nämner att själva rummet där maten serveras ska vara av trevlig natur för att bidra till goda matvanor och att medarbetarnas bemötande av brukare ute i verksamheterna har blivit något att fokusera mer på. Hur måltiden uppfattas beror inte enbart på tillagningskvaliteten, utan också på kvaliteten vid servering och den omgivning där måltiden intas (Göteborgs Stad, 2009). En del respondenter tycker att det är svårt att tänka miljömedvetet när de anländer till matsalen hungriga. Det är svårt att koncentrera sig på något annat än att äta sin mat i en dessutom stressig miljö. Detta kan vara en av orsakerna till att respondenterna inte engagerar sig i miljö, men även att de påstår att personalen inte heller engagerar sig tillräckligt. Att försöka förändra rummet där maten intas, kanske skulle ge en viktig och resultatgivande del i helheten av förändringar som måste till. Hållbar kompetens (ESF-rådet, 2010) framhåller även att bemötandet har fått större vikt och det är en viktig del när man ska försöka skapa ett positivt klimat kring ekologiska produkter. Författarna samtycker till detta. När man ska marknadsföra vilket ny produkt som helst gäller det att göra det på ett positivt sätt annars lär ingen köpa produkten. Det gäller även att försäljaren och dess välvilja känns trovärdig, att den vet vad den gör och kan presentera fördelarna för mig som ska använda den. Denna vinkling borde gå att applicera på situationen även i skolmåltiden.

Respondenternas egna förslag på informationsmöten med personer som många elever ser upp till skulle kunna förklara vad som händer när man exempelvis slänger maten. Denna typ av arrangemang hade kanske kunnat ge miljön den uppmärksamhet som den kräver, där alla är samlade kring ett gemensamt problem och förhoppningsvist kan lyssna till ett inspirerande och annorlunda informationsmöte. Kanske borde man ge eleverna fakta som dem troligtvis inte hört förr och spetsa framträdandet till deras målgrupp hur dem påverkar miljön för att få dem att inse hur dem har en stor del i allt detta. Något som dem annars inte riktigt inser sett utifrån våra fokusgrupper. Även ha denna typ av information som en stående punkt i undervisningen, integrera ämnet i alla ämnen eftersom miljö är något genomgående i allt vi gör

borde det vara rimligt. Träning i goda vanor i skolan, alltså där man försöker förändra beteende har inte samma effekt enligt Åbacka (2008) som när miljöundervisningen syftar till handlingskompetens, det vill säga till att eleverna själva får bestämma och lära sig ta ansvar. Genom att låta eleverna själva erfara miljöproblemet och själva söka lösningar, kan engagemang och ansvarskänsla för miljön uppstå (Åbacka, 2008). Återigen borde man kanske kunna kombinera informationsmötet med att eleverna själva får agera.

Respondenterna tyckte att man ska lyssna på vad elever har att säga om frågan, så att mat och miljö oftare kommer på tal. Precis som Malmö skolrestauranger (2008) har en stående miljöpunkt vid deras matråd kan detta föregå med gott exempel menar författarna. Att få fram vad eleverna uppfattar i miljöfrågor i deras matsal och mat. Det kan behöva höras vad elever uppfattar, vad de tänker, deras egna idéer måste få komma fram. Att gå underifrån och låta alla aktörer kunna kommunicera om miljöproblemen som Hallgren & Ljung (2005) säger. För författarna innebär, inte bara att de som planerar på högre nivå är aktörer, utan att även eleverna i detta fall är det i högsta grad. En del elever verkade också vara medvetna om att satsningen på miljöarbetet kring deras måltid även handlade om att få en bättre ekonomi, fast det är tydligt att det är inget de tänker på utöver när det väl tas upp och pratas om det. Kommunikation som sker mellan aktörerna får inte lov att avstanna vid aktörsnivå utan måste fortsätta ända ner till brukarnivå (Hallgren & Ljung, 2005).

Majoriteten av respondenterna slänger mat minst tre gånger per vecka. Anledningen är att de inte gillar maten och de tänker inte på det förrän de redan lagt upp en portion på tallriken. Respondenterna vill ha någon slags belöning för att de ska minska på svinn och inte slänga sin mat. Ett sätt att angripa problemet anser respondenterna är någon form av belöningssystem. En av respondenterna hade hört talas om att de på någon skola visuellt visade tallriksvinnnet varje dag i form av uppstaplade kartonger, vilket gav en bild på hur mycket man slängde varje dag. Detta kan man härleda till vad som Statens Offentliga Utredningar (2004:104) skriver om att människans möjlighet till att pendla mellan perspektiv och framförallt egenskapen till att resonera kritiskt och ifrågasätta är utmärkande drag är att ungdomar och vuxna reflekterar runt sina erfarenheter och kan om så vill korrigera sitt beteende. Författarna menar att genom att visa på elevernas svinn kan det lättare förstås att det är ett miljöproblem och på så vis förändras i deras agerande. På så vis blir det också svårt för restaurangens gäster att gå miste om informationen. När sedan svinnnet var lägre skulle detta då innebära en belöning i form av lite extra god mat eller kanske en dessert. Enligt Åbacka (2008) för att få elever att överhuvudtaget engagera sig i miljöundervisning krävs det att det finns en relation till natur och människan. Vilket författarna nämnt så kan det väldigt ofta vara så att människan agerar egoistiskt där man först och främst ser till vad en viss handling ger för fördelar för individen själv (Åbacka, 2008). Ett belöningssystem skulle kanske kunna justera denna aspekt då man plötsligen drar nytta av att slänga mindre mat, eftersom skolans mat skulle få ännu högre kvalitet. Till bakgrund av att respondenterna ständigt påpekar att de inte får den mat de vill ha och därför slänger så pass mycket. När då individen ser fördelar och ändrar sitt beteende kan kanske detta även bidra till att en förändring i beteendet sker i den större gruppen. På detta sätt synliggör man även generellt vad individens mindre insatser för miljön kan påverka det stora hela. Respondenterna som gav förslag på belöningssystem syftade på att för att man ska medverka till en förändring måste man få något tillbaka för att lära sig och korrigera sitt beteende. Belöningssystem borde bli en miljö där elever faktiskt aktivt kan agera för att förbättra miljön och enligt Åbacka (2008) blir elever passiva om det inte skapas en aktiv agerande miljö.

6.3. Förslag till framtida forskning

Med all text och nyvunnen kunskap kring ämnet önskar författarna att det i framtiden kommer att ses mycket mer forskning med gymnasieelever och hållbar utveckling. Framtida forskning skulle kanske kunna utvärdera om ungdomarnas kunskaper förbättras om eleverna själva kommer med bidrag till förändringar i ett hållbart tänkande. Till sin början borde man bedriva forskning för att undersöka Sveriges gymnasieelevers kunskaper om hållbar utveckling i sin helhet. Skolrestaurangen är en plats där ofta elever kan uttrycka sitt missnöje och författarna anser att denna miljö går att ständigt förbättra och skulle kunna vara en plats för eleverna att aktivt lära sig. Det hade varit intressant att se om studier visade förbättringar i deras förståelse om hållbar utveckling om man redan från början utgått från deras eget sätt att tänka och fungera.

7. Slutsats

Med hjälp av resultatet kommer nu författarna att försöka koppla samman frågeställningarna med svar som getts.

En svårighet som genomsyrar arbetet är att det inte går att urskilja var elevernas faktiska kunskaper kommer ifrån, om det så är från undervisningen, utanför skolan eller från deras skolrestaurang. Vad som dock går att konstatera är däremot att kunskaperna kring hållbar utveckling innefattande miljöbegreppen: ekologi, närodlat och säsongsbetonat brister. Enligt författarna kan underlaget visa att man borde trycka ännu mer på miljökunskaperna vid skoltiden och se till att eleverna vet vad ekologi innebär och använda skolrestaurangen ännu mer som ett medel i detta arbete. Att lära sig i tidigare ålder kan bidra till att ge eleverna den bakgrundsförståelse, en slags kunskapsgrund för att lättare kunna se helheten i miljöproblematiken. Med tanke på att människan oftast inte styrs av att värdera varje handling vi gör, så gäller det att förändra beteendet för att det ska bli ett så naturligt och omedvetet handlande av individen som möjligt, men samtidigt att aktivt kunna göra val. Att vissa av respondenterna ändå hade en viss relevant kunskap medförde ändå inte att dessa slängde mindre mat. Eleverna slängde trots allt tre gånger i veckan och med tanke på att de äter i skolan fem dagar i veckan blir det väldigt mycket.

Utöver att kunskaperna måste bli ännu bättre, krävs det ännu tydligare och fler handlingsalternativ. Att agera miljömedvetet i skolans restaurang för att tjäna en helhetsförståelse och bidra till att eleverna kan korrigera sitt verkliga beteende som förhoppningsvis även ska påverka deras beteende även utanför skolans väggar. En orsak till varför eleverna inte uppmärksammat miljöåtgärkningarna i skolrestaurangen går också att härleda till att måltidsmiljön är stressande, högljud och att man är väldigt hungrig när man väl ska ta sin mat. Denna miljö verkar vara starkt bidragande till att eleverna varken ser eller orkar ta del av miljöinformationen. Elevernas förtroende gentemot skolans sätt att hantera deras måltidssituation verkar låg, då man i viss mån tror allting uteslutande handlar om ekonomi och inte alls miljö. Författarna anser också som ett konkret exempel, att salladsbordet inte speglar skolans egentliga syfte om att säsongsanpassa och fastän dem gör det i viss utsträckning är det inget eleverna uppfattat. Det har även förekommit att måltidspersonalen lagt upp för mycket mat och att eleverna inte fått svar på sina frågor kring maten. Detta är tydliga tecken att kommunikationen mellan skolan och eleverna på denna punkt brister. För att effektivt föra miljökommunikation måste det ske på alla nivåer och inte stanna av någonstans. Regeringen och projekt om hållbar utveckling beskriver ideligen att alla måste engageras för att komma till stånd med någon verklig förändring. Författarna anser inte sig kunna se denna länk till eleverna som anser att man i allra högsta grad kan se respondenterna som viktiga aktörer i detta samband, då dessa är våra framtida konsumenter, och ska öka efterfrågan på ekologiska livsmedel. Författarna lägger tyngd på att man måste lyssna på eleverna och utgår från deras egna förslag för att kunna angripa problemet. Man borde till en början förmedla utifrån en positiv synvinkel att alla kan vara med att förändra och låta eleverna själva får bestämma och lära sig ta ansvar. Genom att låta eleverna själva erfara miljöproblemet och själva söka lösningar, kan engagemang och ansvarskänsla för miljön uppstå liksom litteraturen beskriver. Om man skulle ge eleverna ansvar kan kanske detta också påverka viljan som behövs utöver kunskap och möjlighet till att agera.

Om man tillgodoser eleverna med ett informationsmöte som de gett förslag på skulle man kanske kunna lägga upp det för att skildra elevernas direkta miljöpåverkan utifrån deras skolrestaurang för att de själva ska erfara problemen. Här borde man även informera kring hur

skolan resonerar och arbetar med restaurangen utifrån ekonomiska förhållanden och hur dessa svårigheter ser ut i verkligheten för att öka förtroende och tillhandahålla insikten i att de själva direkt påverkar detta. Författarna tror starkt på att man ska tillhandagå eleverna information som direkt ger nya vinklar på problemen och som är mer rakt på sak för att ingjuta ett visst allvar. Man ska heller inte vara rädd att visa eleverna hur allting hänger samman. Om man sedan inför ett belöningssystem, där man visuellt presenterar svinnet varje dag får kanske eleverna en ännu närmre koppling till deras personliga bidragande. För att miljöarbetet inte enbart ska bli en trend gäller det att vi engagerar alla och däribland elever som skulle kunna inspireras ytterligare av sin skolrestaurang. Studiens omfattning kan dock självklart vara för liten för att kunna dra generella slutsatser, däremot innehåller studien utmärkande mönster och tendenser.

8. Referenser

- Atlestam, G. (2010). Nytt på miljöfronten från Göteborgs Stad. *GöteborgsEko*, nr 2, sida 1. Hämtad 2010-04-21 från <http://www5.goteborg.se/prod/Miljo/Miljohandboken/dalis2.nsf/vyPublicerade/6B2A07750D767850C125757D0054F953?OpenDocument>
- Arvola, A., Biel, A., Grankvist, G., Koivisto-hursti, U.K., Larsson, M., Magnusson, M. & Sjärdén, P.O. (2000). *Ekologiska livsmedel – konsumenternas attityder, vanor och värderingar*. FAKTA Jordbruk 16. Uppsala
- Davidsson, B & Patel, D. (2003). *Forskningsmetodikens grunder*. Lund: Studentlitteratur
- Dahlin, I & Lindeskog P. (2008) *S.M.A.R.T.* Utgiven av: Tillämpad näringslära / Hälsomålet Hämtad 2010-04-07 från: <http://www.folkhalsoguiden.se/Informationsmaterial.aspx?id=1068>
- Frisén, A., & Hwang, P. (2006). *Ungdomar och identitet* (1. utg. ed.). Stockholm: Natur och kultur.
- Göteborgs Stad (2009). *Måltid Göteborg*. Hämtad 2010-04-21 från http://www.goteborg.se/wps/portal/!ut/p/c0/04_SB8K8xLLM9MSSzPy8xBz9CP0os3gjU-9AJyMvYwMDSycXA6MQFxnDPwtTI6NQA_2CbEdFAM2hQOA!/?WCM_PORTLET=PC_7_25KQB2J3009BD02TD41N8522U6_WCM&WCM_GLOBAL_CONTEXT=/wps/wcm/connect/goteborg.se/goteborg_se/politikoorganisation/organisation/fackforvaltningar/stadskansliet/art_n010_polorg_stadskansliet_maltid_goteborg
- Göteborgs Stad (2010). *Agenda 21: Agenda 21 Göteborg arbetar med att samordna och driva på stadens agenda 21-arbete*. Hämtad 2010-04-24 från http://www.goteborg.se/wps/portal/!ut/p/c0/04_SB8K8xLLM9MSSzPy8xBz9CP0os3gjU-9AJyMvYwN_t0AXA6MQN8ewgBAfJ1NfQ_2CbEdFAPy-MZk!/?WCM_PORTLET=PC_7_25KQB2J30GHT102319LGJI0254_WCM&WCM_GLOBAL_CONTEXT=/wps/wcm/connect/goteborg.se/goteborg_se/politikoorganisation/organisation/fackforvaltningar/miljoforvaltningen/art_e_po_miljo_sarskildauppdrag_agenda21
- Hallgren, Lars., Ljung, Magnus. (2005). *Miljökommunikation*. Lund: Studentlitteratur.
- Livsmedelsverket (2009). *Notifiering av Livsmedelsverkets Miljösmarta matval – underlag till svar på Europeiska kommissionens och Rumäniens kommentarer*. Hämtad 2010-05-10 från http://www.slv.se/upload/dokument/miljo/underlag_till_svar_ang_forslaget_till_miljosmarta_matval.pdf
- Malmö stad, Serviceförvaltningen. Hämtad: 2010-04-18 från <http://www.malmo.se/Medborgare/Forskola--utbildning/Grundskola/Skolmat/Skonare-och-gronare-miljo/Ekologisk-mat-i-skolan/pagefiles/Miljoarbete.pdf>
http://www.slv.se/upload/dokument/mat/div_kost/na_SmakaMer.pdf

Magnusson, Maria. (2004). *Consumer Perception of Organic and Genetically Modified Foods: Health and Environmental Considerations*. Uppsala universitet. Institutionen för folkhälso- och vårdvetenskap. Doktorsavhandling. Acta Universitatis Upsaliensis Hämtad 2010-04-30 från

<http://uu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:164405>

Nationalencyklopedin (2010a). Ekologisk odling. Hämtad 2010-04-24 från

<http://www.ne.se/ekologisk-odling>

Nationalencyklopedin (2010b). Ekologisk grundsyn. Hämtad 2010-04-24 från

<http://www.ne.se/ekologisk-grundsyn>

Obert, C. & Forsell M. (2000). Fokusgrupp: ett enkelt sätt att mäta kvalitet. Höganäs: Kommunlitteratur.

Regeringskansliet (2006). *Ekologisk produktion och konsumtion – Mål och inriktning 2010* (Regeringens skrivelse 2005/06:88 & Skr. 2004/05:88). Hämtad 2010-04-07 från:

<http://www.regeringen.se/content/1/c6/06/04/96/07b5265d.pdf>

Regeringskansliet (2004) *Agenda 21: En sammanfattning*. Hämtad 2010-04-24 från

<http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/01/86/84/6de2900f.pdf>

Sernhede, O., Ziehe, T., Fornäs, J., Lindberg, U., & Larsson, L.-G. (1991). Ungdomskultur: identitet och motstånd: en antologi ([Ny utg.] / ed.). Stockholm; Stehag: B. Östlings bokförl. Symposion.

Statens Offentliga Utredningar. (2005). *Bilen, biffen, bostaden: hållbara laster – smartare konsumtion: slutbetänkande* (Vol. 2005:51). Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.

Skolverket (2003). *Nationella utvärdering av grundskolan 2003, Geografiämnet och förståelse för hållbar utveckling*. Lärarutbildningen vid Malmö högskola

Statens Offentliga Utredningar. (2004). *Att lära för hållbar utveckling – Betänkande av kommittén för utbildning för hållbar utveckling*. (SOU 2004:104). Hämtas 2010-05-01 från

<http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/03/41/44/0fe2bc94.pdf>

Svenska ESF-rådet (2010). *Hållbar kompetens – Ekologisk mat och bemötande i en bransch under omställning*. Hämtad 2010-04-14 från: <http://www.esf.se/sv/Projektbank/Behallare-for-projekt/Vastsverige/Hallbar-kompetens---Ekologisk-mat-och-bemotande-i-en-bransch-under-omstallning1/>

United Nations: Department of Economic and Social Affairs: Division for sustainable Development (UN, 2009). *Earth summit: Agenda 21: The United Nations Programme of action from Rio*. Hämtad 2010-04-23 från

http://www.un.org/esa/dsd/agenda21/res_agenda21_00.shtml

Widerberg, K (2002) "Kvalitativ forskning i praktiken", Studentlitteratur, Lund

Ziehe, T. Fornäs, J. & Retzlaff, J. (1992). *Kulturanalyser: ungdom, utbildning, modernitet : essäer* (2. uppl. ed.). Stockholm; Stehag: B. Östlings bokförl. Symposion.

Åbacka, G. (2008). *Att lära för livet hemma och i skolan. Elevers uppfattningar av kost och hälsa, konsumtion och privatekonomi samt hushåll och miljö*. Åbo: Åbo Akademis förlag.
Diss. Åbo Akademi

Bilaga

Ställer samma frågor till alla grupper, så att vårt syfte kan uppfyllas.

Gästernas uppfattning på satsningen i deras skolmatsal.

Får de kunskaper som de kan ta med sig på så vis.

Varför det är viktigt att få veta detta är att bli bättre på att marknadsföra sig för att vi bland annat ska få medvetna konsumenter och öka den ekologiska försäljningen:

Frågor som då måste besvaras av alla grupper är följande:

Uppfattar eleverna just sin måltidsmiljö som miljövänlig?

Uppfattar eleverna att maten som serveras är miljövänlig?

Vet de vad just skolmåltiden bringar för miljöhot? Svinn och så vidare, ge exempel.

Känner sig eleverna inspirerade att ha ett miljövänligt förhållningssätt?

– Slänger ni mat? Vad vet ni om svinn?

Uppfattar dem att skolmatsalspersonalen är miljömedveten?

Vet eleverna vad ekologisk, närodlat, säsongsanpassat mat innebär?

Har de tänkt på någonting som gynnar miljön i hur deras matsal är uppbyggd eller lagt märke till någonting speciellt?

Vad vet de om maten som serveras? Vet de att vegetarisk mat kräver mindre energi än köttretter t.ex.?

Får de information kring hur man ska tänka när man väljer mat osv. i skolmatsalen?

Tycker dem att maten som serveras är miljövänlig, på vilket sätt?

När ni äter i denna skolmatsal blir ni upplysta kring hur ni påverkar miljön genom det vi äter?

Blir ni upplysta om vad ni kan göra och tänka på (svinn... text)

Känner ni att ni på något vis blir inspirerade till att göra någonting för miljön?

Är det så att serveringspersonalen inspirerar er?

Verkar serveringspersonalen vara miljömedvetna?

På vilket sätt tror ni att NI hade blivit inspirerade till att tänka lite extra på miljön genom er skolrestaurang?

Har ni några egna förslag kring hur man skulle kunna förändra skolrestaurangen till att bli miljövänlig? Hur man kanske skulle kunna presentera matens innehåll eller liknande.